

Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Випуск XXXXVI

Херсон – 2007

Зареєстровано у Вищій атестаційній комісії України постановою президії ВАК України від 8 червня 1999 №1-05/7 (бюлетень №4, 1999 р.).

Затверджено вченою радою Херсонського державного університету (протокол № 2 від 22.10.2007 р.).

Редакційна колегія:

- Барбіна Є. С.** – відповідальний редактор, професор кафедри педагогіки та психології ХДУ, доктор педагогічних наук.
- Федяєва В. Л.** – заступник відповідального редактора, проректор з наукової роботи, завідувач кафедри педагогіки та психології ХДУ, доцент, кандидат педагогічних наук.
- Кузьменко В. В.** – відповідальний секретар, доцент кафедри педагогіки та психології ХДУ, кандидат педагогічних наук.
- Андрієвський Б. М.** – професор кафедри педагогіки дошкільного виховання та початкового навчання ХДУ, доктор педагогічних наук.
- Бутенко В. Г.** – професор кафедри педагогіки та психології ХДУ, член-кореспондент АПН України, доктор педагогічних наук.
- Голобородько Є. П.** – професор кафедри слов'янських мов та загального мовознавства ХДУ, член-кореспондент АПН України, доктор педагогічних наук.
- Гедвілло О. І.** – професор кафедри загальної інженерної підготовки ХДУ, кандидат педагогічних наук.
- Пентилюк М. І.** – професор кафедри українського мовознавства ХДУ, доктор педагогічних наук.
- Петухова Л. Є.** – декан факультету дошкільної та початкової освіти ХДУ, доцент, кандидат педагогічних наук.

Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 46. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2007. – 418 с.

© ХДУ, 2007

© Видавництво ХДУ

Адреса: Херсонський державний університет,
вул. 40 років Жовтня, 27, м. Херсон, Україна, 73000.

забезпечити адекватне відтворення думки й ефективну реалізацію комунікативного задуму. Суттєву роль у зв'язку з цим відіграє не сама кількість доступних мовцєві мовних одиниць, а й бездоганне володіння ними: розуміння всіх функціональних якостей мовної одиниці, розмаїття її лексичних і граматичних значень, семантичних і стилістичних відтінків та цілеспрямоване її використання в конкретній комунікативній ситуації. Мовленнєва підготовка учнів визначає ефективність комунікативної діяльності в цілому. Адже невербальні засоби спілкування підпорядковуються вербальним, увиразнюючи їх, допомагаючи здійснити комунікативний намір людини. Тому в сучасній школі посилилися вимоги до мовленнєвої підготовки учнів – до розвитку їхнього мовлення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Донченко Т.К. Організація навчальної діяльності учнів на уроках рідної мови. – К.: Фундація ім. О.Ольжича, 1995.
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К.: Ленвіт, 2003.
3. Караман С. Методика навчання української мови в гімназії. – К.: Ленвіт, 2000.
4. Концепція мовної освіти 12-річної школи // Дивослово. – 2002. – № 8.
5. Концепція мовної освіти 12-річної школи // Дивослово. – 2004. – № 3.
6. Леонтьев А.А. Основы теории речевой деятельности. – М.: Наука, 1965.
7. Методика навчання рідної мови в середніх освітніх закладах / За ред. М.І.Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2005.
8. Пентилюк М., Горошкіна О., Нікітіна А. Концептуальні засади комунікативної методики навчання української мови // УМЛЩ. – 2006. – № 1.
9. Пентилюк М., Нікітіна А., Горошкіна О. Концепція когнітивної методики навчання української мови // Дивослово. – 2004. – № 8.
10. Пентилюк М.І., Окуневич Т.Г. Сучасний урок української мови. – Х.: Вид. група "Основа", 2007.
11. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Рідна мова. – 5-12 класи. – К., 2004.
12. Словник-довідник з української лінгводидактики: Навч. посібник / кол. авторів за ред. М.Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2003.
13. Шелехова Г.Т. Система роботи з розвитку зв'язного мовлення на уроках рідної мови в середній школі. – К., 1996.

УДК 372.833.1

В.В. Бурдун

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СТВОРЕННЯ СИТУАЦІЇ УСПІХУ В УЧНІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Стаття присвячена розгляду педагогічних умов формування в учнів ситуації успіху на уроках трудового навчання, які сприяють появі у них почуття впевненості в собі, зацікавленості до праці, впевненості не тільки в навчальній діяльності, але й успішної адаптації в суспільстві.

The article is devoted to examining pedagogical conditions of forming successful learning situations at labour training lessons, which promote pupils feeling of self-confidence and their being interested in labour, not only in educational activity, but also in successful social adaptation.

Постановка проблеми. Надія на успіх живе в кожній людині. Але, на жаль, не кожна надія здійснюється, тому що успіх гарантований лише для тих, хто докладает для його здійснення власні зусилля. Згідно з Д. Карнегі, ключ до успіху – це вміння створювати й зберігати позитивний умонастрій. Такий стан дозволяє людині реалізувати приховані можливості та знайти своє місце в житті [5: 95].

У прагненні до успіху людина часто забуває про те, що успіх – не тільки гонитва за досягненнями, а насамперед стан душі, коли у вас усе гаразд. Крім того, успіх – це удача в досягненні цілей, здійснення бажань і, у кінцевому рахунку, показник ефективності всієї діяльності.

В основі педагогічної технології “Створення ситуації успіху” лежить особистісно орієнтований підхід до процесу навчання та виховання.

Ситуація успіху – це об’єднання умов, що забезпечують успіх як результат цієї ситуації. Ситуація успіху – це те, що повинен організувати вчитель для успішного навчання учнів і донесення їм радості [3: 200].

Успіх – це удача в діяльності, досягнення якихось результатів, суспільне визнання особистості. Залежно від того, ким і як підготовлений, чим мотивований, як підтримуваний, він може бути очікуваним і неочікуваним, підготовленим і непідготовленим, короткочасним і тривалим, періодичним і частим, миттєвим і стійким, спрямованим на подальше життя дитини.

Проблемі створення ситуації гарантованого успіху приділяли увагу багато відомих педагогів і психологів.

У своїй педагогічній діяльності А.С. Макаренко розробляв ідею “завтрашньої радості” [3: 197], а В.О. Сухомлинський розвинув цей прийом у створеній ним “Школі радощів”. Він стверджував, що методи, які використовуються в навчальній діяльності, повинні викликати інтерес у дитини до пізнання навколишнього світу, а навчальний заклад – стати школою радості, радості пізнання, радості творчості, радості спілкування. Це визначає головний зміст діяльності вчителя: створити кожному учню ситуацію успіху [4: 23].

У своєму педагогічному творі “Праця в його психічному і виховному значенні” К.Д. Ушинський дійшов до висновку, що тільки успіх підтримує інтерес учня до навчання. А інтерес до навчання з’являється тільки тоді, коли є натхнення, що народжується від успіху в оволодінні знаннями.

Дитина, яка піколи не пізнала радості праці в навчанні, не пережила гордості від того, що труднощі переборені, втрачає бажання вчитися. Радість у будь-якому виді праці школяра – від усвідомлення досягнутого, особливо в навчанні, яке було й залишається головним видом його діяльності. Радість сама по собі не виникає. Її пальне – успіх [6: 142].

В.О. Сластьонін вважає, що ситуація успіху стимулює навчальну діяльність школярів. Надійним шляхом створення ситуації успіху він вважає диференційований підхід до визначення змісту діяльності й характеру допомоги учням при її здійсненні [1: 73].

Створення ситуацій успіху, на думку Г.А. Цукермана, приводить до співробітництва вчителів з учнями [1: 74].

За визначенням А.С. Белкіна, успіх – це переживання особистістю стану задоволення від того, що результат, до якого вона прагнула у своїй діяльності, або збігся з її чеканнями, надіями, або перевершив їх. В узагальненому уявленні педагогічне призначення ситуації успіху полягає у створенні умов для індивідуального особистісного розвитку учня й перетворення його з пасивного об’єкта в суб’єкт власної навчальної діяльності [1: 81].

Сьогодні теж багато говорять про значення ситуації успіху, а чи готові вчителі працювати так, щоб не нашкодити дитині? Яка роль ситуації успіху на уроці праці? Чи знають учителі прийоми створення ситуацій успіху? Якщо знають, то як часто застосовують їх на практиці?

Метою цієї статті є розгляд педагогічних умов формування в учнів ситуації успіху на уроках трудового навчання, які сприяють появі у них почуття впевненості в собі, зацікавленості до праці, впевненість не тільки в навчальній діяльності, але й успішній адаптації в суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Ситуація успіху тісно зв’язана з основним завданням трудового навчання – набуттям учнями знань про предмети, засоби й процеси праці, умінь і навичок виконання різних операцій. При досягненні цього завдання дитина добивається

високих результатів на уроках праці, удосконалює свої трудові здібності й навички, отримує моральне задоволення й тим самим досягає успіху.

Спостереження, проведені нами під час педагогічної практики в школах міста Луганська, показали, що багато дітей не мають ніякої зацікавленості в тому, що вони роблять на уроках трудового навчання. На наш погляд, це обумовлено тим, що вчителі не можуть створити на уроці ситуацію успіху. Вони дуже рідко хвалять дітей, коли в тих що-небудь виходить, тим самим позбавляючи їх радості й гордості за те, що вони зробили. Таке ставлення, на наш погляд, неправильне, адже головна роль у створенні ситуації успіху відведена саме вчителю.

Головна мета діяльності вчителя – створити ситуацію успіху для розвитку особистості дитини, дати можливість кожному вихованцю відчувати радість досягнення успіху, усвідомлення своїх здібностей, віри у власні сили.

Завдання педагога – допомогти особистості школяра вирости в успіху, дати йому відчувати радість від подолання труднощів, дати зрозуміти, що задарма в житті нічого не дається, завжди необхідно докладати зусилля – й успіх буде еквівалентним цим витраченим зусиллям.

Створення ситуацій успіху в педагогічному процесі впливає не тільки на настрої учнів, але й на якість навчання.

Оцінка діяльності учнів, реалізована вчителем, повинна містити в собі зіставлення того, що вдалося й що не вдалося дитині, як це в неї виходило раніше й тепер.

Кожна дитина повинна переживати “ситуацію успіху”, що повинна стати стимулом для подальшого її просування шляхом пізнання.

Для створення ситуації успіху можна застосовувати такі операції:

1. *Акцентування труднощів.* Зміст цієї операції складається з попереднього окреслення найбільш складних моментів діяльності, максимальної концентрації зусиль учня. Призначення цієї операції полягає в тому, щоб ініціювати оцінну дію дитини щодо своїх результатів, підсилити їх у процесі самоаналізу й зіставлення.

2. *Зняття страху.* Ця операція спрямовує увагу учня на складні моменти діяльності, змушує його зібратися, налаштуватися на серйозну роботу. Використовуючи цю операцію, учитель підкреслює відповідальність за виконання роботи й намагається активізувати мислення своїх вихованців, зняти в них страх перед майбутньою роботою. Тому тон, яким говорить учитель, повинний бути доброзичливим і впевненим.

3. *Створення ситуації неуспіху.* При створенні ситуації неуспіху авансування успішної діяльності дитини замінюється обмеженням її права на її здійснення. За допомогою цієї операції педагог прагне викликати в неї внутрішній протест і бажання довести всім, хто оточує, і собі самому свою спроможність: що вона не втратила своїх здібностей і може справитися із завданнями, якісно виконуючи їх [1: 32].

Успіх у будь-якій діяльності залежить не тільки від здібностей і знань, але й від мотивації.

Мотивація – важливий чинник, який забезпечує ситуацію успіху.

Мотивація досягнення – це прагнення людини досягти значних результатів, успіху в діяльності.

Успіх, як відомо, залежить не тільки від здібностей людини, але й від прагнення досягти мети, від цілеспрямованої й наполегливої праці для досягнення успіху. Виходячи з цього, можна запропонувати таку формулу успіху:

$$\text{УСПІХ} = \text{Зд} + \text{Мд} + \text{С},$$

де, Зп – здатності, Мд – мотивація досягнення, С – ситуація [2: 166].

Незважаючи на те, що ця формула є загальною, вона дає можливість прогнозувати успіх.

Залежно від причин неуспішності можуть бути застосовні різні підходи до її подолання, тобто підходи до створення ситуації успіху. У завдання вчителя входить, у першу чергу, діагностика причин шкільних невдач у кожному окремому випадку й розробка

стратегії та тактики педагогічної діяльності вчителя, що припускають установлення психологічно комфортної навчальної атмосфери для кожного учня; формування навичок навчальної праці; розвиток мислення школярів; формування позитивної навчальної мотивації й адекватної самооцінки учнів; створення для кожного з них ситуації успіху; реалізація диференційованого й індивідуального підходу в навчанні.

Переживання ситуації успіху особливо потребують учні, які зазнають певних труднощів у навчанні й праці. У зв'язку з цим необхідно підбирати такі завдання, з якими учні цієї категорії могли б справитися без особливих труднощів і лише потім переходити до більш складних завдань. Аналізуючи досвід передових учителів, ми бачимо, що вони з цією метою використовують так звані здвоєні завдання, де перше готує до виконання другого, більш складного завдання.

Педагогічна підтримка слабких учнів полягає й у тому, що вчителі не поспішають виставляти їм погану оцінку, а дають можливість підготуватися до позитивної відповіді й виконання завдання.

Надійним шляхом створення ситуацій успіху є диференційований підхід до визначення змісту діяльності й характеру допомоги учням при її здійсненні. Природними в цьому випадку повинні бути словесні заохочення, що підбадьорюють учня, викликають у нього впевненість у своїх силах, прагнення відповідати оцінці вчителя. Велике значення у створенні ситуацій успіху має загальна морально-психологічна атмосфера виконання тих чи інших завдань, оскільки це значною мірою знімає почуття невпевненості, остраху приступити до зовні складних завдань.

Однією з умов створення ситуації успіху є особистісний підхід учителя: здатність переконувати дитину, що вона єдина й неповторна серед усіх єдиних і неповторних. Кожен учень, думаючи, що вчитель зайнятий тільки ним і ніким іншим, намагається робити все краще, створюючи цим ситуацію успіху, хоча насправді вчитель повинний ставитися до всіх однаково.

Заохочуючи індивідуальні досягнення учнів, учитель не повинен порівнювати їх з досягненнями інших. Заохочення можуть реалізовуватися в разі досягнення учнем ситуації успіху або ж наприкінці уроку. Вони виражаються у вигляді оцінки чи вербально (комплімент, похвала).

До успіху можна прийти, якщо застосувати сам успіх як самопідтримку, тому що позитивний результат важливої для дитини діяльності завжди викликає приємні емоції.

Також сприяють створенню ситуацій успіху інтерактивні форми й методи навчання, які є могутнім стимулом для учнів. Тому кожному вчителю важливо знати основні правила керування успіхом на уроці, оскільки виконання їх, у свою чергу, дозволяє судити про рівень активності учнів на уроці.

Учитель трудового навчання повинен створити джерело внутрішніх сил дитини, що народжує енергію для подолання труднощів, бажання вчитися й виконувати завдання на уроці.

Використання ситуації успіху на уроках трудового навчання повинне сприяти підвищенню робочого тону, збільшенню продуктивності навчальної праці, а також допомогти учням усвідомити себе повноцінною особистістю й прищепити дітям любов і повагу до уроків трудового навчання, ставлення до яких останнім часом стало негативним.

І головне, що потрібно знати вчителю, створюючи ситуацію успіху, – це створити оптимістичну установку дитині, забути на якийсь час про її “недоліки”, побачити тільки перспективні лінії її розвитку.

Досягнення успіху в навчальній діяльності учнів ускладнюється низкою обставин, серед яких можна назвати брак знань і вмінь, психологічні й фізіологічні особливості розвитку, слабку саморегуляцію тощо. Тому педагогічно виправдане створення для школяра ситуації успіху – суб'єктивне переживання задоволення від процесу й результату самостійно виконаного завдання. Підбадьорливі слова й м'які інтонації, мелодійність мови й коректність звертань, так само, як відкрита поза й доброзичлива міміка, створюють у сполученні

сприятливе психологічне тло, що допомагає дитині справитися з поставленим перед нею завданням.

Ситуація успіху досягається тоді, коли сама дитина визначає цей результат як успіх. Кожному педагогу слід звернути увагу на цей постулат. Зазначимо, що, навіть іноді переживаючи ситуацію успіху, дитина може зазнати незгладимих емоційних вражень, різко змінити в позитивний бік стиль свого життя. Створена ситуація успіху стає точкою відліку для змін у взаєминах з оточуючими, для подальшого руху дитини вгору щаблями розвитку особистості. Заряд активного оптимізму, здобутий у юності, гартує характер, підвищує життєву стійкість, здатність до протидії [3: 198].

На уроках трудового навчання легше за все створити ситуацію успіху й показати наочно іншим, від чого вона залежить. Це пояснюється тим, що учні, виконуючи те чи інше завдання, у підсумку бачать результат своєї діяльності й можуть порівняти його з іншими. Від того, наскільки дитина впевнена в успіху, залежить мотивація її навчання. Чим більше дитина сподівається на успіх, тим більше зусиль вона докладає, наприклад, учень навряд чи візьметься за діло, якщо є незначний шанс досягти в ньому успіху. І навпаки, якщо він впевнений у можливостях досягнення успіху, то напевно буде працювати інтенсивніше.

Для забезпечення позитивного результату в трудовому навчанні дітей повинна бути присутня установка на успіх: “ти це зможеш”, “у тебе це вийде”. Учитель повинен підтримати учня, вчасно надати необхідну допомогу, заохотити словом, позитивною оцінкою, націлити на успішну діяльність, виділити роботу дитини серед інших.

Висновки. Таким чином, учитель трудового навчання повинен створити на уроках такі умови, в яких дитина відчула б впевненість у собі й внутрішнє задоволення. Переживання ж успіху допоможе дитині перебороти своє невміння та непевність у власних силах, а тому подальші наукові розвідки можуть бути присвячені пошуку найбільш доцільних засобів створення та збереження на уроках трудового навчання позитивного умонастрою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Белкин А.С. Ситуация успеха. Как её создать. – М.: Просвещение, 1991. – 176 с.
2. Занюк С. С. Психологія мотивації. – К.: Либідь, 2002. – 304 с.
3. Освітні технології: Навч.-метод. посібник / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; За заг. ред. О.М. Пехоти. – К.: А.С.К., 2002. – 255 с.
4. Сухомлинский В.О. Школа радости. – М.: Просвещение, 1987. – 155 с.
5. Успех. Главные методы исследования / Под ред. М.В. Корниловой. – С-Пб.: Прайм-Еврознак, 2004. – 384 с.
6. Ушинский К. Д. Труд в его психическом и воспитательном значении. – М.: Просвещение, 1989. – 224 с.

УДК 371.25

А.М. Гедзик

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ГРАФІЧНИХ ПОНЯТЬ В УЧНІВ 5-9 КЛАСІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

У статті проаналізовано можливі шляхи оптимізації графічної підготовки учнів на уроках трудового навчання, які базуються на результатах сучасних психолого-педагогічних досліджень.

In the article the possible ways of optimization of graphic preparation of students are analysed on the lessons of labour studies, which are based on the results of modern psychology-pedagogical researches.

Розділ 1. Методологія та історія педагогіки

В.Л. Федяєва Сімейне виховання у науковому доробку К.Д.Ушинського	9
Г.М. Александрова Честь як ідеал життєтворчості особистості	13
О.М. Дутко Ідея вільного університету у спадщині М.Костомарова (1817-1885)	18
В.В. Кузьменко Вплив змісту навчання початкових народних училищ початку ХХ століття на формування у дітей наукової картини світу	22
Н.М. Муляр Особливості морально-етичного виховання в українській сім'ї другої половини ХІХ – початку ХХ століття.....	27
М.П. Сахній Земська система підготовки вчительських кадрів в Україні (кінець ХІХ – початок ХХ ст.).....	30
Н.В. Слюсаренко Погляди вітчизняних педагогів другої половини ХХ століття на організацію трудової підготовки підростаючого покоління.....	35
Н.Г. Шарата Використання прогресивних ідей М.М. Аркаса в діяльності навчальних закладів	41

Розділ 2. Теорія і практика навчання

М.І. Пентилюк, Р.В. Бродська Основні напрями мовленнєвого розвитку учнів середньої школи.....	49
В.В. Бурдун Педагогічні умови створення ситуації успіху в учнів на уроках трудового навчання	55
А.М. Гедзик Специфіка формування графічних понять в учнів 5-9 класів на уроках трудового навчання	59
Н.Б. Голуб Учитель і учні як творці й учасники педагогічного спілкування.....	64
Н.В. Дубова Психолого-педагогічні основи формування художньо-конструкторських знань та вмінь учнів 5-9 класів у процесі вивчення вишивки	70

Збірник наукових праць

Педагогічні науки

Випуск XXXXVI

Коректор	– Олексенко Н.М.
Технічний редактор	– Слюсаренко Н.В.
Комп'ютерне макетування	– Блах Е.І.

Підписано до друку 05.12.07.
Формат 60×84 1/8. Папір офсетний. Друк цифровий.
Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. 52,25 арк. Наклад 300.

Видруковано у видавництві ХДУ.
Свідоцтво серія ХС № 33 від 14 березня 2003 р.
Видано Управлінням у справах преси та інформації облдержадміністрації.
73000, Україна, м. Херсон, вул. 40 років Жовтня, 4.
Тел. (0552) 32-67-95.